

Prof. Joseph E. Stiglitz

Ekonomide Nobel ödülü bulunan Joseph E. Stiglitz, Columbia Üniversitesi'nde Profesör ve Roosevelt Enstitüsü'nde Baş Ekonomisttir. En son çıkan kitabı: Küreselleşme Yine Büyük Hayal Kırıklığı: Trump Döneminde Küreselleşme Karşıtlığı

Çok uluslu şirketleri nasıl vergilendirebiliriz?

Uluslararası Kurumlar Vergisi Reformu Bağımsız Komitesi'nin savunduğu gibi "kalan değer" dağıtılmasında standart vergi ilkeleri olan basitlik, etkinlik ve adillik kavramları düşüncemizi yönlendirmelidir.

Geçtiğimiz son birkaç yıl içinde küreselleşme yeniden saldırılara maruz kaldı. Yapılan eleştirilerin bir kısmı yersiz olabilir, ancak biri tam isabet kaydetti... Küreselleşme Apple, Google ve Starbucks gibi büyük çok uluslu şirketlerin vergi kaçırımlarına olanak sağladı.

Apple, İrlanda'da çalışan sadece birkaç yüz kişinin kârının asıl kaynağı olduğu şeklinde ileri sürdüğü yasal hak talepleri ve ardından İrlanda hükümetiyle yaptığı ve kârının sadece yüzde 0.05'ini vergi olarak ödemesini sağlayan anlaşmayla kurumlar vergisi kaçırılması bakımından tipik bir örnek oluşturmuştur. Apple, Google, Starbucks ve benzeri şirketlerin her biri sosyal bakımdan sorumlu olduklarını ileri sürmektedir, ancak sosyal sorumluluğun birinci unsuru vergiden payına düşenin adil bir şekilde ödenmesi olmalıdır. Herkes bu şirketler gibi vergi ödemekten kaçınıp da vergi kaçırmış olsaydı, Apple ve Google'ın bel bağladığı internetin geliştirilmesine yol açan kamu yatırımlarının yapılması bir yana olsun, toplum işlerliğini bile yitirebilirdi. Çok uluslu şirketler yıllar yılı, her ülkeye vergi oranlarını rakiplerinin altına düşürmeleri gerektiğini dile getirerek dibe vurma yarışını destekleyip, özendirdiler.

Trump'ın vergi indirimi

ABD Başkanı Donald Trump'ın 2017'de yaptığı vergi indirimi bu yarışa doruğuna ulaştırdı. Bir yıl sonra sonuçları hep beraber görebiliyoruz. Birleşik Devletler ekonomisine getirdiği ani enerji patlaması, ardında bir borç dağı bırakarak (ABD ödemeler dengesi açığı geçen yıl 1 trilyon dolar sınırını aştı) temposunu hızla yitirmektedir.

Dijital ekonominin, hükümetleri, işlevlerini yerine getirebilmelerini sağlayan gelirlerinden yoksun bırakacağı (bunun yanı sıra ekonominin gidişatını değiştirerek geleneksel satış yöntemlerinden uzaklaştıracağı) yönündeki tehditlerin tetiklemeyle uluslararası toplum nihayet bir şeylerin yanlış gittiğinin farkına vardı. Fakat çok uluslu işletmelerin güncel vergilendirme çerçevesindeki transfer fiyatlandırması olarak tabir edilen sisteme dayalı olan zaaf ve kusurlar çok uzun zamandır biliniyordu.

Transfer fiyatlandırması vergilerin, ekonomik faaliyetin gerçekleştirildiği yerde ortaya çıkması gerektiğini belirten genel kabul görmüş bir ilkeye dayanmaktadır. Fakat bu nasıl tespit edilebilir? Küreselleşmiş bir ekonomide, ürünler sınırlar öte-

Apple, Google, Starbucks ve benzeri şirketlerin her biri sosyal bakımdan sorumlu olduklarını ileri sürmektedir, ancak sosyal sorumluluğun birinci unsuru vergiden payına düşenin adil bir şekilde ödenmesi olmalıdır.

sinde müteaddit defalar ve çoğu zaman da henüz mamul hale getirilmemiş olarak hareket etmektedir. Düğmeleri olmayan bir gömlek, henüz şanzımanı takılmamış bir araba, çipsiz bir yonga plakası gibi... Transfer fiyatlandırması üretimin her safhası için emsallerine uygun bir değer tespit edebileceğimizi ve böylece ürüne bir ülkede katılan katma değeri belirleyebileceğimizi varsaymaktadır. Ama durum böyle değil.

Diğer taraftan, fikri mülkiyet ve ihtira ve patent hakkı gibi maddi olmayan hakların giderek artan rolleri bu durumu daha da kötüleştirmektedir, zira hak sahipliğine yönelik iddialar kolaylıkla dünyanın her yerinde dile getirilebilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin, ülke içinde transfer fiyatlandırması sistemini şirketlerin eyalet bazındaki toplam kârlarını, bu eyaletlerin her birindeki satışlarının, istihdam ettikleri personel sayısının ve sermayelerinin oranına dayandıran bir sistem lehine çok yıllar önce terk etmesinin nedeni de budur. Küresel düzeyde de böyle bir sisteme doğru hareket etmemiz gerekiyor.

Yeni bir sistem gerekiyor

Tabii ki bunun fiilen nasıl yapıldığı, çok önemli farklılıkların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu sisteme ilişkin formül, ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerde orantısız bir şekilde gerçekleşen nihai satışlara dayandırıldığı takdirde gelişmekte olan ülkeler, mali kısıtlamalar dış yardım akışlarını azaltmakta olduğundan ihtiyaç duydukları gelirlerinden giderek daha fazla mahrum kalacaklardır. Nihai satışlar dijital işlemlerin vergilendirilmeleri bakımından uygun olabilir, fakat istihdamın da resme dahil edilmesinin hayati önemde olduğu üretim veya diğer sektörler için hiç de doğru bir yaklaşım değildir.

Kimileri, hükümetlerin çok uluslu şirketleri kendi bölgelerinde istihdam imkanları yaratmaya teşvik edip özendirilebileceği için istihdamın bu formülün içine dahil edilmesinin vergi rekabetini kızıştırabileceğinden endişe duymaktadır. Bu endişeye verilecek doğru yanıt küresel ölçekte asgari bir kurumlar gelir vergisi uygulaması getirilmesidir. ABD ve Avrupa Birliği bunu kendi başlarına yapabilir ve yapma-

lıdır. Onlar bu asgari vergiyi koydukları takdirde, diğerleri de kendilerini izleyebilecek ve böylece sadece çok uluslu şirketlerin kazanabileceği bir yarış önlenmiş olacaktır.

Uygulanmaya başlandığı tarihten itibaren OECD/G20 Matrah Aşındırma ve Kar Aktarımı Projesi temel bazı meseleler konusundaki anlayışı geliştirmek suretiyle çok uluslu şirketlerin vergilendirilmeleri konusu üzerinde tekrar durulması ve düşünülmesi bakımından çok önemli bir katkı sağladı. Örneğin, çok uluslu şirketler gerçek bir değer yaratmakta iseler bütün, onu oluşturan parçalarının toplamından daha büyük olmalıdır.

Transfer fiyatlandırması

Uluslararası Kurumlar Vergisi Reformu Bağımsız Komitesi'nin (Independent Commission for the Reform of International Corporate Taxation) (üyeyi olduğum) savunduğu gibi "kalan (artık) değer" dağıtılmasında standart vergi ilkeleri olan basitlik, etkinlik ve adillik kavramları düşüncemizi yönlendirmelidir. Bununla birlikte, bu ilkeler vergilendirmeyi ağırlıklı olarak satışa dayandırmak veya vergilendirme konusunda transfer fiyatlandırması sistemini uygulamaya devam etmek suretiyle tutarsız bir görünüm sergilemektedir.

Siyasi konular; çok uluslu şirketlerin hedefi dibe doğru yarışın sürdürülmesine ve vergi kaçırılmasına ilişkin fırsat ve imkânların korunmasına yönelik reformlar bakımından destek almaktır. Bu tür şirketlerin önemli siyasi etki ve nüfuslarının bulunduğu bazı ülkelerdeki hükümetler, bu yöndeki çabaları, böyle davranmak ülkenin geri kalanı bakımından dezavantajlı olsa bile destekleyecektir. Diğer bazı gelişmiş ülkeler ise kendi bütçeleri üzerinde odaklanarak, bu durumu, gelişmekte olan ülkelerin zararına bir fırsat olarak görecektir.

OECD/G20 inisiyatifi, bu konu ile ilgili çaba ve girişimlerini bir "Kapsayıcı Çerçeve" sağlamak olarak nitelendirmektedir. Bu tür bir çerçeve sadece siyasi amaçlar doğrultusunda ilkelerle yönlendirilmelidir. Hedef gerçekten kapsayıcılıksa, bu takdirde birinci öncelik gelişmekte olan ülkelerde ve yükselen piyasalarda yaşayan ve sayıları altı milyarı aşan insanın iyilik, esenlik ve refahı olmalıdır.